

УДК 378:316.647.5-057.87

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.2.15>**Добровольська Вікторія Анатоліївна**

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки
Херсонської державної морської академії
просп. Незалежності, 20, Херсон, Україна
orcid.org/0000-0002-5262-7425

Гоян Ігор Миколайович

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальної психології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0003-2548-0488,

Дойчик Максим Вікторович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, соціології та релігієзнавства
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0001-5081-1336

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Актуальність дослідження полягає у тому, що головною характерною рисою розвитку суспільства є прагнення людства до розширення взаємозв'язку та взаємопізнання різних країн, народів, народностей, їх культур. Виступаючи представниками власних культурних традицій, учасники міжкультурних контактів все частіше потрапляють до ситуацій, які можуть бути ускладнені впливом різних мовних бар'єрів, звичаїв, норм поведінки, етикету. Все це свідчить про те, що потрібно розвивати міжкультурну комунікацію, яка виступає головним чинником формування міжкультурної комунікації. **Мета статті** полягає у розгляді міжкультурної комунікації на формування міжкультурної толерантності особистості. **Методи дослідження:** аналіз філософської, психологічної та лінгвістичної наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату досліджуваної проблематики і обґрунтування теоретичних засад дослідження; узагальнення наукових положень щодо дослідження комунікативної толерантності та міжкультурної комунікації; метод прогнозування щодо окреслення головних шляхів формування міжкультурної толерантності через міжкультурну комунікацію. **Результати дослідження:** здійснено аналіз наукових доробків з проблематики міжкультурної комунікації; визначено головні підходи до проблематики міжкультурної толерантності в процесі міжкультурної комунікації; окреслено вплив міжкультурної комунікації на формування міжкультурної толерантності; зроблено висновок, що міжкультурна комунікація є суттєвим чинником формування міжкультурної толерантності, оскільки толерантність, довіра та міжкультурна чутливість сприяють ефективній комунікації за умови свідомого розвитку цих зазначених категорій. толерантність допомагає визнати важливість кожної культури в її різноманітності; довіра сприяє впевненості в позитивному результаті спілкування, а міжкультурна чутливість не тільки покращує розуміння культури співрозмовника, але й сприяє набуттю власної ідентичності, оскільки толерантність вважається універсальною умовою людського існування, необхідною умовою успішного діалогу, це ключ до продуктивної діяльності та міжособистісних стосунків у середині культури та у сфері міжкультурних відносин. Розглянувши багато точок зору на поняття толерантності

та проаналізувавши визначення цього терміну, доцільно поставити питання про формування та розвиток толерантності, що веде до єдності в різноманітності, поваги до компромісу та особистої відповідальності в суспільному житті.

Ключові слова: глобалізація, «ідея», пізнання, методологія, ідентичність, людина, інтолерантність.

Вступ. В умовах процесу глобалізації суспільство розширює взаємозв'язки, що сприяє пізнанню різних країн, народів, народностей та їх культури. Життєдіяльність людини, а також її взаємовідносини з оточуючими визначаються культурою, яка регулює широкий спектр людської ментальності і поведінки, що впливає на характер її сприйняття та оцінки міжособистісних відносин та безпосередньо на формування власної ідентичності. Тобто беручи до уваги все вищеперераховане можемо стверджувати, що відбувається формування нової особистості, яка усвідомлює свою приналежність до світової та європейської культур, є готовою до сприйняття іншої культури та презентації своєї власної культури; людини, яка здатна до прояву міжкультурної толерантності і успішної реалізації себе у всіх сферах життя.

Мета статті полягає у розгляді міжкультурної комунікації на формування міжкультурної толерантності особистості.

Завдання статті:

1. Здійснити аналіз наукових доробків з проблематики міжкультурної комунікації.
2. Визначити головні підходи до проблематики міжкультурної толерантності в процесі міжкультурної комунікації.
3. Окреслити вплив міжкультурної комунікації на формування міжкультурної толерантності.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано наступні методи: аналіз філософської, психологічної та лінгвістичної наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату досліджуваної проблематики і обґрунтування теоретичних засад дослідження; узагальнення наукових положень щодо дослідження комунікативної толерантності та міжкультурної комунікації; метод прогнозування щодо окреслення головних шляхів формування міжкультурної толерантності через міжкультурну комунікацію.

Результати. Інтенсифікація глобалізаційних процесів на початку ХХІ століття, тісна взаємозалежність, взаємовплив і взаємодія різних культурних спільнот посилюють роль міжкультурної комунікації як невід'ємної складової гармонійного функціонування організацій, інституцій та індивідів. Зміни, які переживає сучасне суспільство, призводять до трансформації культурної реальності: покращуються взаємовідносини між людьми, формуються нові культурні цінності, норми і т. д. У сучасних умовах міжкультурна комунікація є фактором, який дає можливість людям успішно розвиватися на основі єдності загальнолюдських і національних цінностей.

На думку С. Костюк культурна ідентичність одного народу перебуває в тісному зв'язку із самобутністю інших народів, унаслідок чого всі народи залучаються до процесу комунікації. Сьогодні паралельно розвиваються два суперечливі процеси: прагнення до рівноправного міжкультурного діалогу і нав'язування своєї культури, принципів, цінностей іншим. Подолання означених труднощів можливе через зіставлення своєї та чужої культури, виявлення, сприймання і толерантне ставлення до відмінностей, готовність прийняти іншу культуру, адекватне розуміння представника іншого етносу. Ці процеси є складниками міжкультурної комунікації [1, с. 29; 2, с. 870].

Досить цікавою є думка В. Андрущенко, який наголошує на важливості міжкультурної комунікації як чинника сталого людського розвитку, основи організованого суспільства, що здатне до взаємодії з іншими культурами. На його думку, єдиним шляхом розвитку і співпраці є такий, що ґрунтований на загальнокультурних надбаннях людства та загальнокультурних пріоритетах [2, с. 488].

Аналіз наукових доробків дозволив визначити різноманітність поглядів науковців щодо трактування феномену «міжкультурна комунікація».

О. Грива вважає, що процес міжкультурної комунікації актуалізує і підвищує культурну компетентність людини, робить суб'єкта комунікації більш толерантним, гнучким, а отже, таким, що розвивається. Ці умови науковець трактує як «педагогічні» умови, що сприяють розвитку особистості та створюють можливості для виховання і навчання [3, с. 35–37].

Є. Подольська зазначає, що міжкультурна комунікація – це процес взаємного зв'язку та взаємодії представників різних культур. Це специфічна суб'єкт-суб'єктна взаємодія, у якій відбувається обмін інформацією, досвідом, умінями й навичками носіїв різних типів культур [4, с. 273].

Т. Сенченкова вважає, що поняття міжкультурна комунікація охоплює дві головні складові – культуру й комунікацію. Воно стало популярним, коли почали застосовувати в науці порівняльні дослідження різних культур і їх складових. Адже поняття культура розвивалося історично. Спочатку воно означало процеси освоєння людиною природи, виховання і навчання, але вже з другої половини XVIII ст. починає розглядатися як особливий аспект життя суспільства, пов'язаний зі способом існування людської діяльності, і такий, що характеризує відмінність людського життя від інших живих істот. З кінця XIX – першої половини XX ст. у дослідженні проблематики культури стали активно використовувати досягнення антропології, етнології, структурної лінгвістики, семіотики й теорії інформації. Внаслідок цього культуру почали розглядати як інформаційний аспект життя суспільства, як соціально значущу інформацію, що регулює діяльність, поведінку та спілкування людей [5; 6].

На нашу думку, міжкультурна комунікація є фундаментальною вимогою процесу пізнання. Іншими словами, такий тип спілкування є унікальною рисою кожної людини, кожен хоче висловитися та бути почутим, а тому в процесі міжкультурної комунікації кожен очікує прояву міжкультурної толерантності, оскільки очікує толерантної поведінки інших до себе у відповідь. Як універсальна умова людського існування спілкування, а отже, і толерантні стосунки є запорукою свободи особистості. Проте в міжкультурній комунікації важливою є не лише взаємодія представників різних культур, а й формування різних рис особистості під впливом цих культур, що впливає на розвиток характеру комунікатора.

В процесі міжкультурної взаємодії індивіди прагнуть до взаєморозуміння і згоди шляхом досягнення компромісу між власними культурними цінностями з аналогічними цінностями індивіда. Вирішальною обставиною тут виступає визнання взаємодіючими сторонами одне одного в якості рівноправних учасників спілкування, відносини між якими повинні будуватися на принципах довіри, поваги, доброзичливості, рівності і свободи вибору. При цьому реалізація ними своїх інтересів і цілей припускає також невторчання в справи одне одного і збереження самостійності. Такий тип взаємодії визначається в науці терміном «толерантність» [7, с. 136].

Основу толерантності складає взаємне визнання суб'єктами взаємодії одне одного рівноправними учасниками процесу, яка пропонує усвідомлення ними взаємної корисності, що припускає взаємну зацікавленість, взаємній повазі і врахування інтересів, здатність жертвувати частиною власних інтересів заради суспільних благ. В такому випадку толерантність проявляється як позитивна міжкультурна компетентність в структурі якої позитивний образ власної культури співіснує з позитивним ціннісним відношенням до інших культур [8; 9; 10].

Толерантна особистість усвідомлює, що її сприймають як взірць, опановує й використовує відповідні навички для розвитку діалогу й мирного вирішення конфліктів; заохочує творчі підходи до вирішення проблем; забезпечує умови для спільної конструктивної активності й для особистісних досягнень, не підтримує агресивну поведінку або загострене суперництво; цінує позиції інших; чітко формулює власну позицію в суперечливих питаннях; цінує культурну різноманітність і створює умови для визнання культурних відмінностей і їх проявів у житті [11, с. 117].

Поняття «толерантність» тлумачиться як співпраця, дух партнерства; готовність приймати чужу думку; повага до людської гідності; прийняття іншого таким, яким він є; здатність поставити себе на місце іншого; поважання права бути іншим; визнання різноманітності; визнання рівності інших; терпимість до чужих думок, вірувань і поведінки; відмова від домінування, заподіяння шкоди і насильства [12].

Вважається, що міжкультурна комунікація може бути успішною тільки при дотриманні толерантності – толерантної комунікативної поведінки, яка передбачає формування ввічливості, мовного етикету, політкоректності та культури спілкування. Три «Т» – «Терпіння, Терпимість, Толерантність» – ось формула міжкультурної комунікації. Позитивне розуміння толерантності досягається через з'ясування її протилежності – інтолерантності, або нетерпимості, яка ґрунтується на переконанні, що твоя група, твоя система поглядів, твій образ життя стоять вище всіх інших. Найпоширеніші прояви інтолерантності – расизм, націоналізм, дискримінація, вигнання, сегрегація, репресії, релігійні переслідування тощо [13].

Висновки. Отже, міжкультурна комунікація є суттєвим чинником формування міжкультурної толерантності, оскільки толерантність, довіра та міжкультурна чутливість сприяють ефективній комунікації за умови свідомого розвитку цих зазначених категорій. Так, толерантність допомагає визнати важливість кожної культури в її різноманітності; довіра сприяє впевненості в позитивному результаті спілкування, а міжкультурна чутливість не тільки покращує розуміння культури співрозмовника, але й сприяє набуттю власної ідентичності, оскільки толерантність вважається універсальною умовою людського існування, необхідною умовою успішного діалогу, це ключ до продуктивної діяльності та міжособистісних стосунків у середині культури та у сфері міжкультурних відносин. Розглянувши багато точок зору на поняття толерантності та проаналізувавши визначення цього терміну, доцільно поставити питання про формування та розвиток толерантності, що веде до єдності в різноманітності, поваги до компромісу та особистої відповідальності в суспільному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костюк С. С. Розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови: дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 02. Кривий Ріг, 2018. 292 с.
2. Шевченко В. В. Ретроспективний аналіз категорії «Ідентичність» в психології. Наукові перспективи. Серія: Психологія. 2023. №10 (40). С. 868-877. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-10\(40\)-868-877](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-10(40)-868-877)
3. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самореалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. Київ : ТОВ «Атлант ЮЕМСІ», 2006. 502 с.
4. Грива О. Міжкультурні комунікації: ідеали та реалії в освіті. *Міжкультурна комунікація та толерантність в освіті*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 168 с.
5. Подольська Є. А. Кредитно-модульний курс культурології: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 368 с.
6. Сенченкова Т. Комунікація як чинник діалогу культур. *Держава і суспільство*. URL: <http://www.scribd.com/doc/53461757/%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D1%83%D0>
7. Pylypenko, N., Radchuk, H., Shevchenko, V., Horetska, O., Serdiuk, N., Savytska, O. The Psychodrama Method of Group Psychotherapy. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2023. №14(3). С.134-149. <https://doi.org/10.18662/brain/14.3/466>
8. Komogorova, M., Maksymchuk, B., Bernatska, O., Lukianchuk, S., Gerasymova, I., Popova, O., Matviichuk, T., Solovyov, V., Kalashnik, N., Davydenko, H., Stoliarenko, O., Stoliarenko, O., & Maksymchuk, I. (2021). Pedagogical Consolidation of Pupil-Athletes Knowledge of Humanities. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(1). <https://doi.org/10.18662/rrem/13.1/367>
9. Melnyk, N., Maksymchuk, B., Gurevych, R., Kalenskyi, A., Dovbnia, S., Groshovenko, O., & Filonenko, L. (2021). The Establishment and Development of Professional Training for Preschool Teachers in Western European Countries. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(1). <https://doi.org/10.18662/rrem/13.1/369>
10. Малинка Г. Ю. Толерантність як результат міжкультурної комунікації в умовах глобалізації. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2012. № 2. С. 123-127.

11. Захарчук Н. В. Роль міжкультурної комунікації у формування духовних цінностей майбутніх екологів. *Вісник Житомирського державного університету*. 2009. Випуск 43. С. 117–120.
12. Завірюха Л. А. Оволодіння засадами толерантності в студентському середовищі. *Педагогіка толерантності*. 2003. № 1. С. 76.
13. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. «Академія», 2012. 288 с

REFERENCES

1. Kostiuk S. S. (2018). Rozvytok kompetentnosti mizhkulturnoi komunikatsii studentiv-inozemtsiv na osnovnomu etapi navchannia ukraïnskoi movy [Development of Intercultural Communication Competencies of Foreign Students at the Basic Stage of Ukrainian Language Learning]. *Candidate's thesis*. Kryvyi Rih, 2018. 292 s.
2. Shevchenko V. V. (2023). Retrospektyvnyi analiz katehorii «Identychnist» v psykholohii [Retrospective analysis of the category "Identity" in psychology]. *Naukovi perspektyvy. Serii: Psykholohiia – Scientific perspectives. Series: Psychology*, 10 (40), 868-877. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-10\(40\)-868-877](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-10(40)-868-877)
3. Andrushchenko V. P. (2006). Orhanizovane suspilstvo. Problema orhanizatsii ta suspilnoi samorealizatsii v period radykalnykh transformatsii v Ukraini na rubezhi stolit : dosvid sotsialno-filosofskoho analizu [Organized society. The Problem of Organization and Social Self-Realization in the Period of Radical Transformations in Ukraine at the Turn of the Century: Experience of Socio-Philosophical Analysis]. Kyiv : TOV «Atlant YuemSI».
4. Hryva O. (2009). Mizhkulturni komunikatsii: idealy ta realii v osviti [Intercultural communication: ideals and realities in education]. *Mizhkulturna komunikatsiia ta tolerantnist v osviti – Intercultural communication and tolerance in education: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova.
5. Podolska Ye. A. (2006). Kredytно-modulnyi kurs kulturolohii: [Credit-module course of cultural studies] navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр navchalnoi literatury.
6. Senchenkova T. Komunikatsiia yak chynnyk dialohu kultur [Communication as a Factor in the Dialogue of Cultures]. *Derzhava i suspilstvo – State and society*. URL: <http://www.scribd.com/doc/53461757/%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D1%83%D0>
7. Pylypenko, N., Radchuk, H., Shevchenko, V., Horetska, O., Serdiuk, N., Savytska, O. The Psychodrama Method of Group Psychotherapy. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2023. №14(3). С.134-149. <https://doi.org/10.18662/brain/14.3/466>
8. Komogorova, M., Maksymchuk, B., Bernatska, O., Lukianchuk, S., Gerasymova, I., Popova, O., Matviichuk, T., Solovyov, V., Kalashnik, N., Davydenko, H., Stoliarenko, O., Stoliarenko, O., & Maksymchuk, I. (2021). Pedagogical Consolidation of Pupil-Athletes Knowledge of Humanities. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(1). <https://doi.org/10.18662/rrem/13.1/367>
9. Melnyk, N., Maksymchuk, B., Gurevych, R., Kalenskyi, A., Dovbnia, S., Groshovenko, O., & Filonenko, L. (2021). The Establishment and Development of Professional Training for Preschool Teachers in Western European Countries. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(1). <https://doi.org/10.18662/rrem/13.1/369>
10. Malynka H. Yu. (2012). Tolerantnist yak rezultat mizhkulturnoi komunikatsii v umovakh hlobalizatsii [Tolerance as a result of intercultural communication in the conditions of globalization]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Filosofiia. Kulturolohiiia – Bulletin of the National Aviation University. Philosophy. Culturology*, 2, 123-127.
11. Zakharchuk N. V. (2009). Rol mizhkulturnoi komunikatsii u formuvannia dukhovnykh tsinnosti maibutnykh ekolohiv [The role of intercultural communication in the formation of spiritual values of future ecologists]. *Visnyk Zhytomirskoho derzhavnogo universytetu – Bulletin of Zhytomyr State University*, Vypusk 43, 117–120.
12. Zaviriukha L. A. (2003). Ovolodinnia zasadamy tolerantnosti v studentskomu seredovyskhi [Mastering the principles of tolerance in the student environment]. *Pedahohika tolerantnosti – Pedagogy of tolerance*, 1, 76.
13. Manakin V. M. (2012). Mova i mizhkulturna komunikatsiia. «Akademiia».

Dobrovolska Viktoriia Anatoliivna

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Social Sciences and Humanities and Innovative Pedagogy
Kherson State Maritime Academy
20, Nezalezhnosti ave, Kherson, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5262-7425

Hoian Ihor Mykolayovych

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Social Psychology
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
57, Shevchenka str., Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2548-0488

Doichyk Maksym Viktorovych

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Philosophy, Sociology and Religious Studies Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
57, Shevchenka str., Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5081-1336

**INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A FACTOR IN THE FORMATION OF
INTERCULTURAL TOLERANCE**

The problem is that the main characteristic feature of the development of society is the desire of humanity to expand the relationship and mutual knowledge of different countries, peoples, nationalities, and their cultures. Acting as representatives of their own cultural traditions, participants in intercultural contacts increasingly find themselves in situations that can be complicated by the influence of various language barriers, customs, norms of behavior, and etiquette. All this indicates that it is necessary to develop intercultural communication, which is the main factor in the formation of intercultural communication. *The purpose* of the article is to consider intercultural communication for the formation of intercultural tolerance of the individual. *Research methods:* analysis of philosophical, psychological and linguistic scientific literature to determine the conceptual-categorical apparatus of the researched issues and substantiation of the theoretical foundations of the research; generalization of scientific provisions regarding the study of communicative tolerance and intercultural communication; forecasting method for outlining the main ways of forming intercultural tolerance through intercultural communication. *The results* of the research: the analysis of scientific works on the problems of intercultural communication was carried out; the main approaches to the problem of intercultural tolerance in the process of intercultural communication are defined; the impact of intercultural communication on the formation of intercultural tolerance is outlined; it was concluded that intercultural communication is an essential factor in the formation of intercultural tolerance, since tolerance, trust and intercultural sensitivity contribute to effective communication under the condition of conscious development of these specified categories. tolerance helps to recognize the importance of each culture in its diversity; trust promotes confidence in a positive outcome of communication, and intercultural sensitivity not only improves understanding of the culture of the interlocutor, but also contributes to the acquisition of one's own identity, since tolerance is considered a universal condition of human existence, a necessary condition for successful dialogue, it is the key to productive activity and interpersonal relations in the middle of culture and in the field of intercultural relations. Having considered many points of view on the concept of tolerance and analyzing the definition of this term, it is appropriate to ask questions about the formation and development of tolerance, which leads to unity in diversity, respect for compromise and personal responsibility in public life.

Key words: globalization, «idea», cognition, methodology, identity, man, intolerance.